

אשכולות
КУЛЬТУРО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЕКТ
ЭШКОЛОТ
www.eshkolot.ru

при поддержке

אבי אבי
חן חן

Источники к лекции Моше Иделя «Музыка и каббала»

Перевод на русский язык
Семена Парижского

Москва
26 сентября 2010
проект «Эшколот»

www.eshkolot.ru

1. Авраам Абулафия (1240–1291), из книги «Запертый сад»

דע כי הצירוף דומה לשמע האזנים, כי האזן שומעת והקולות יצטרפו לפי צורת הנגון וההברה. והעד כנור ונבל שמצדן קולם ובצדן הקולות האזנים שומעות חילוף ותמורה בתבלי אהבה והיתרים המוכים ביד ימין וביד שמאל הם מתנועעים מביאים הטעם המתוק לאזנים. ומהם עובר הקול אל הלב ומן הלב אל הטחול והשמחה מתחדשת בינתיים באמצעות תנוג חילוף הנגונים. ואי אפשר לחדש זה כי אם בצורת הצירופים והוא שיכה המוכה ביהר הראשון הנמשל לאות א' על דרך משל יעבור ממנו או אל יתר אחד או ב' או ג' או ד' או ה' כלומר אל יתר שני או שלישי או רביעי או אל חמישי כי נעמוד בחמישי על דרך משל ומשם יגלגל ההכאות ויחדש בגלגול, ניגונים ונעימות מגלגלין הלב באמצעות האזנים.

Знай, что сочетание [букв] (*церуф*) подобно слуху, ибо ухо слышит звуки, которые сочетаются в соответствии с формой мелодии и произношения. Свидетельство тому – лютия и арфа, звуки которых сочетаются, и в этих сочетаниях ухо слышит перемены и подмены в любовных страданиях, а струны, перебираемые правой и левой рукой, колеблются и улаживают слух. И от них звук передается сердцу, а от сердца – селезенке, и радость постоянно возобновляется благодаря смене мелодий. Подобное творчество невозможно иначе, как через искусство сочетания, когда музыкант ударяет по первой струне, уподобляемой, например, букве *алеф*, а потом переходит к другой струне, то есть букве *бет* или *гимел*, или *далет*, или *хей*, то есть ко второй, третьей, четвертой или пятой струне. Скажем, на пятой струне он останавливается, и затем продолжает перебирать струны в обратном направлении, и так по кругу. Таким образом, мелодии и напевы приводят в движение сердце при помощи слуха.

2. Натан бен Саадия Харар (XIII в.), из книги «Врата правды»

בו ואיך מתגלגלים האותיות ומתחלפות ונצטרפים ומתחלקים ומדלגים בראשי תיבות ותוכי תיבות וסופי תיבות וכל התיבות ואיכות צורת הרכבת הניקוד עליהן ותנועתן ומעתיקין אותו אל מעלה שנית והיא צורת הקול והנעימה עד שיעשה קול הנועם שלו כדמות כנור מפעיל נפשו לדקות הנועם ושינויו ויתגלה לו אמת מבטא האותיות לפי סגולתם הפועלות בשינוי נעימה בתנועה פועלת בנפש כדמות פעולת המוסיקי במזג הגוף כן יפעל זה בנפש בכח השם.

Буквы переставляются и меняются, сочетаются и разъединяются, перемещаются из начала слова в середину и в конец, а слова целиком вместе с огласовками и гласным переходят ко второму уровню – форме звука и интонирования, так что чтец уподобляет свой голос лютие, настраивает свою душу в соответствии с тончайшими нюансами интонирования, так что раскрывается ему истинное звучание букв в их сокровенной силе, воздействующей через мелодические переходы и приводящей душу в движение. Подобно тому, как музыка воздействует на темперамент, имена воздействуют на душу.

3. Меир ибн Габбай (XV–XVI вв.), из книги «Святое служение» (2:15)

השעור, והנה בנין העולם הכולל הוא כעין הכלי הראשון אשר יש לו סדר וערך קבוע בכל מערכותיו עליונים ותחתונים לגמור על ידיהם מלאכת פרנסות העולם ומעשהו, לעומתם יהיו נערכים ומסודרים טורי סודי בנין העולם הקטן החלקי לקבל פעולותיהם על נכון. ואולם בהטיב הכלי הקטן סדר מערכותיו יתדותיו ומיתריו לפי הערך הראוי ומחיס אל סוד המציאות וטבעו בכללו וחלקיו, הנה באמת בהגיע אותם יתעורר לעומתם טורי העולם הגדול מיתריהם ויוסכמו שניהם יחד, זה לפעול וזה להפעל באופן שיושלם על יד שניהם ההנהגה המציאות על הצד היותר נאות שאיפשר, כי כן יסד מלכו של עולם שיהיה כל העולם כלו קטן וגדול כאיש אחד, קצותיו מתיחסים לקצותיו, וחלקיו נענים אל חלקיו, כענין שהם עליו כל חלקי הבעל חיי לתועלת הכלל, כי בזה האופן יכנונו יחד לקבל השפע מאתו יתברך והוא עצמו מה שביארו יתברך, על ידי הנביא באמרו, והיה ביום ההוא אענה נאם יי' אענה את השמים והם יענו את הארץ, והארץ תענה את הדרג ואת התירוש ואת היצהר והמה יענו את ישראל. אמר שהאל יתברך הוא העונה ראשונה לקול שירי הכלי הקטן וטוב נגונו על דרך שאמר והיה טרם יקראו ואני אענה, והוא יתן טוב מענה את השמים שהם הטור העליון והיותר כולל בהשפיע שפע שבע רצון, והם יענו את הארץ שהוא הטור השני בהסכים עמה בטוב נגונו גם היא, והארץ תענה את הדרג שהוא הטור השלישי, והמה יענו את ישראל שהוא הטור הרביעי, והם האנשים הורעים על בחטון האלהים וענייתו על הדרך הנכונה, והנה באמת ילך הדבר בסבוכ כי הם המנגנים בראש והנענים בסוף על דרך אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף.

ואמנם איך יצויר היות הדבר כן כמו שכתבנו שבהתעוררות שנוער למטה כעבודתנו על הדרך שהבאר, יתעוררו הדברים העליונים למעלה, ומה היחס והרמיון אשר ביניהם ובין המציאות האמיתית העליון עד שבעבור יאמן כי בהתנועע זה הדמות בפעולותיו יתנועע גם הדמות ההוא לקראתו וישמע ויענה אליו. הנה זה יתבאר כפי מה שאומר. אבל קודם שאבאר זה הענין הנפלא אביא מה שכתב בזה החכם רבי יצחק עראמה ז"ל בעקידת יצחק בפרשת נח בפרק קראו נגון עולם, אמר שם בזה הלשון, יסוד מוסד ומקובל אל דעת אמונת השכר והעונש הזמניים, אשר תורתנו הקדושה והאלהית היא ראשית דרכם, כי יחס גדול וקשר אמיץ יש בין הפעולות אשר יפעלום כתות האנשים מטוב ועד רע ובין טבע המציאות בכלליו ופרטיו עד שיאמן כי בתקוין ויושר פעולותיהם בכלל יתקיים ויתחזק טבע כל הנמצאות, ובקלקולם והפסדם יתקומם ויתקלקל גם הוא, וזה הענין הנפלא יתחייב מהיות הבנין האנושי הוה כעין בנין העולם הכולל אשר זה נקרא עולם גדול וזה עולם קטן, לפי היחס אשר לשניהם בכל דבריהם כלליהם ופרטיהם כמו שהוא מוסכם מכל החכמים, ולזה יתכן שימצא בין שניהם יחס גדול ממין היחס אשר אמרו חכמי הנגון שימצא בין שני כלי זמר השווים והנערכים על ערך אחד ויחס אחד לגמרי, כי בהגיע טור מהאחד יתעורר אל קולו הטור שכנגדו ככלי השני מפני היחס השווה אשר ביניהם, ואולי שעל זה היחס היה כנור דוד מנגן מאליו ומתעורר אל ערבות קולו ונועם שיריו, כמו שדרשו רז"ל על אמרו עורה כבודי כי כדאי היה נעים ומירות ישראל לכיין במלאכת המוסיקה זה

Как можно себе представить описанное нами положение вещей, при котором побуждение нашего определенным образом совершаемого служения в низших мирах достигает высших миров и побуждает их? И какова связь и подобие между нами и истинной высшей реальностью, если движение подобного побуждает свое подобие к встречному движению, к тому, чтобы оно внимало и отвечало ему? Именно это я и хочу разъяснить. Но прежде, чем приступить к сути этого непостижимого вопроса, приведу высказывание на этот счет мудрого рабби Ицхака Арамы¹, блаженной памяти, в его книге «Жертвоприношение Ицхака»². Вот его слова:

Принцип своевременной награды и воздаяния, являющийся основой нашего святого боговдохновенного Учения, подразумевает, что существует крепкая и нерушимая связь между тем, что – либо во благо, либо во зло – совершают человеческие сообщества, и природой реальности, как в целом, так и в частности. Только таким образом может быть истинным утверждение о том, что через исправление и совершенствование

¹ 1420, Испания – 1494, Неаполь

² Глава 12 «Мелодия мира»

человеческих поступков, укрепляется природа реальности как таковой, и наоборот, из-за деградации и извращения человеческих поступков терпит ущерб и бытийная основа мира. Эта непостижимая вещь необходимым образом приводит к утверждению подобия между строением человека и строением мира в целом, так что один называется микрокосмом, а другой – макрокосмом. И все ученые согласны в том, что между ними существует корреляция, как в целом, так и в частности. Поэтому возможно, что между ними есть связь, еще сильнее той, о которой говорят музыканты, когда настраивают два инструмента так, чтобы они были полностью и совершенно созвучны друг другу. И тогда, как только приходит в движение струна одного инструмента, ей сразу вторит струна другого, благодаря предустановленной между ними гармонии. Может быть, именно таким образом лютия царя Давида звучала сама по себе, побуждаемая сладостью его голоса и красотой его песен, как толковали учителя наши, блаженной памяти, его высказывание «Воспрянь, слава моя, воспрянь арфа и лютия»³ в том смысле, что «сладкий певец Израилев»⁴ до такой степени был искушен в музыке. Таким образом, весь мир является как бы первым инструментом, настроенным постоянным и совершенным образом во всех своих нижних и верхних пределах, так что благодаря этому гарантируется благополучие мира и совершается его работа. В соответствии с ним выстраивается и устанавливается распорядок отдельного микрокосма, так чтобы он мог правильно воспринимать влияние макрокосма. И если микрокосм настроит свои струны и лады в должном соответствии с сокровенной сущностью мира в целом и в частности, то действительно, пробудятся в ответ ему струны макрокосма и зазвучат в полной гармонии. Один начинает, а другой откликается, так что они начинают взаимодействовать самым совершенным образом, ибо Владыка мира предусмотрел, чтобы все мироздание от мала до велика во всех своих частях пребывало в единстве, взаимосвязи и гармонии, подобно тому как отдельные органы живых существ слаженно работают на благо всего организма, ибо только в такой гармонии все части мира могут воспринять божественное влияние, как Он сам разъяснил в словах пророка: «И будет в тот день, Я услышу, говорит Господь, услышу небо, и оно услышит землю, и земля услышит хлеб и вино и елей; а сии услышат Израиль»⁵. Здесь говорится о том, что Бог – это первый инструмент, который откликается на звуки песен малого инструмента и сладостную музыку его, как сказано: «И будет, прежде нежели они воззовут, Я отвечу; они еще будут говорить, и Я уже услышу»⁶, и этот его благозвучный отклик переходит на небеса, подобные первой самой главной струне, передающей влияние вниз, на землю, которая подобна второй струне, колеблющейся в унисон, земля же передает мелодию хлебу – третьей струне, а они в свою очередь задействуют четвертую струну – Израиль, то есть людей, сеющих с упованием на Бога, который слышит и откликается упомянутым выше образом. И здесь действительно имеется круг, ибо они начинают играть первыми, а ответ получают последними, как сказано: «Истина возникнет из земли, и правда прикиннет с небес»⁷.

³ Пс. 57:9

⁴ 2-Цар. (Самуила) 23:1

⁵ Ос. 2:23-24

⁶ Ис. 25:24

⁷ Пс. 85:12

4. Аноним (школа Авраама Абулафии), из сочинения «Светоч Божий»

ותכמת לגולל האותיות בניקודן ובניגוןן. ועל כן נודיע הניגון כמו שייעדנו ואחר כן נודיע הגלגול אחריו בע"ה הניגון הוא יופי התנועות יורה על הוצאת הקולות וזכרון לחמשה עניינים מפני חמש הברות הניקוד המשתנים. וגם הכינור שהוא בעל חמשת יתרים כולל כל ניגון. וקוראים חכמי המחקר זו החכמה בלשון יון מוזיקא, כי שם הכינור מוזיקא, ונקרא אצלנו גם כן נועם גם טעם כמו הטעמים שהם זרקא ותרטא ותביר ורביע וגויש והדומים להם. כי בהם תחיה הקריאה כולה ותנעם לשומעיה ועולה למעלה ומארכת ותזורת לאתור, ובסופה ראש מגולגל כמו עגולה קטנה נקראת בשם זה, זרקא. והעניין שהיא זורקת הניגון באריכות. וכל הטעמים כולם צורתם ותנועתם ושם מורים על מהותם ואמתתם כמו שקרה גם כן זה לאותיות ולניקוד. ומה האחד תבין כולם, שאין כוונתי לפרש טעם כל אחד מהם בזה הספר. אבל כוונתי לרמוז הדרך הראויה להקריאה לידיעת הגלגול אשר עליו כל כוונתנו, ואחריו סוד המצוות בקצת כללן ובקצת פרטיהן. וזה כי הגלגול הידוע המשולש אשר נעזר עליו על סתרי היצירה צריך תחילה אל אותיות ואל ניקוד ואל ניגון. ובעבור שהגלגול הוא בג' אותיות כמו שתשמע, וצריך לחבר אליו חמש נקודות וניגונים ידועים עמהם. על כן הקדמנו לו מה שהקדמנוהו עד עתה בקצור דברים וגם שמנו קצת עניינים ביניהם מדרכים אחרים כמו שהמשיכנו כל עניין ועניין אל דרכו ההכרחי לנו לפי דעתנו ולפי קבלתנו.

Наука перестановки букв связана с их огласовками и звучанием. Поэтому сначала мы поведем речь о мелодии, как и было задумано, а затем с Божьей помощью перейдем к перестановке. Мелодия основана на красоте гласных звуков и указывает на пять различных способов произнесения гласных в соответствии с пятью переменными диакритическими знаками. Таким же образом пятиструнная лютия содержит в себе все мелодии. Ученые люди называют это искусство греческим словом «музыка», ибо так по-гречески называется лютия. Мы называем его «*ноам*» [интонирование], или «*таам*» [кантилляция], например тогда, когда имеем в виду знаки кантилляции (*теамим*), такие как *зарка*, *тарса*, *твир*, *ревша*, *гереш* и т.п. Благодаря им, чтение становится красивым и благозвучным, взмывая вверх, растягиваясь и возвращаясь назад. Среди знаков есть, например, *зарка*, которая выглядит как маленький завиток и называется так потому, что она «пробрасывает» (*зорекет*) мелодию вперед, растягивая ее. Названия остальных знаков тоже указывают на их форму и назначение, подобно названиям букв и огласовок. Одного примера достаточно, ибо перечисление всех выходит за рамки этой книги. Моя же задача – подвести к правильному пониманию перестановки букв, нашего главного предмета, после чего мы еще раскроем тайну заповедей, как в некоторых общих положениях, так и в частности. Так вот, известная тройная перестановка, благодаря которой раскрываются тайны творения, нуждается прежде всего в буквах, огласовках и мелодии. А поскольку перестановка связана, как будет ясно из дальнейшего, с тремя буквами, необходимо сочетать с ними пять огласовок и соответствующие им мелодии. Это было необходимое краткое предисловие с небольшими отступлениями, облегчающими восприятие.

5. Меир ибн Габбай, из книги «Святое служение» (4:24)

אמר דוד למען יזמר וישורר לך הכבוד סוד הכלה, על כן אודך אני לעולם בלי הפסק כדי שגם הכבוד למעלה לא ידום, כי כפי מה שאני מעורר למטה יתעורר למעלה, וכתיב עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר, והוא סוד כנור דוד המנגן מאליו. ובפרק מאימתי כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו, והסוד על נכסת ישראל שהיא המשוררת והיא כנור דוד כנור כ"ו ג"ר היא סוד הדולקת ומתנועעת תמיד להתיוחד למעלה אור התכלת שבנר משתוקק ומתנועע להתחבר למעלה עם האור הלבן, וכשנכלל ומתיוחד זה בזה הרי נעשה ונשלם כנ"ר ייחוד הכלה עם דודה מתוך נעם שיריה ולזה אינה נותנת דמי לה אלהים אל דמי לך אל תתרוש ואל תשקוט והתעוררות השמחה בא אליו מרוח צפון בחצות לילה בסוד שמאלו תחת לראשי והוא מנגן מאליו בהתעוררות ההוא, ודוד שהוא דוגמתה למטה אמר חצות לילה אקום להודות לך, והכל כדי לעורר עליה רוח ממרום ולבער כל מיני תות וקוצים מסביב הכרם, כי דוד אין לו חיים

מעצמו וזאת מה שהיית לו אדם הראשון סוד נעלם, ולזה צריך לעורר בכל מיני ניגון להמשיך רוח הקדש וחיים ממקור החיים למדתו, ועל זה ראש מעלותיו יודע גן לעורר קול ורוח ורבוך ולהמשיך הרצון לעולמו ולבער כל רוח רעה משם, ולזה היה מנגן לפני שאול וסר מעליו הרוח הרעה והיא המבעתו, כי בהיות כנור דוד מנגן מאליו בסוד התעוררות ההוא הבא אליו מצד צפון והידיד אור עיניה משתוקק ובא אליה, ואומר לה השמיעני את קולך כי קולך ערב ממתיקים השני דודים סוד לבדם הנה המלכים אשר נועדו ומלכו בארץ אדם עברו ובשמחתם לא יתערב זר, ודוגמא זו דוד למטה יודע גן יודע ודאי לעורר רוח הקדש ולבער רוח רעה, כי הוא חקן הנר להאיר ומלא אחרי יי מלא והשלים ולזה זכה למלכות הוא ובניו לעולם.

Сказал Давид: ради того, чтобы пела и звучала для Тебя слава, сокровенная «невеста», я буду благодарить Тебя вечно неустанно, чтобы и вышняя слава не умолкала, ибо то, что я побуждаю внизу, побуждается наверху, ведь написано: «Воспрянь, слава моя, воспрянь арфа и лютня, я встану рано»⁸, и в этом тайна лютни Давида, которая играла сама по себе. В главе «Когда»⁹ говорится, что лютня висела над ложем Давида, и как только наступала полночь, начинал дуть северный ветер, и лютня играла сама по себе. Тайный смысл этого относится к поющей общине Израиля, которая и есть лютня Давида. Лютня (*киннор*) – это буквы *каф, вав, нун, реш*, из которых складываются слова *кав нер* [ламапада], в этом тайны смысл того, что горит и жаждет приобщиться к тому, что выше. Голубой огонь лампы стремится ввысь, чтобы соединиться с белым огнем, и когда они соединяются и сливаются, получается «киннор», слияние «невесты» со своим «возлюбленным» в великолепии песен ее. И потому она не умолкает: «Не премолчи, не безмолвствуй и не оставайся в покое, Боже»¹⁰. Тогда пробуждается радость, и является в полночь с северным ветром в тайном смысле стиха «Левая рука его у меня под головою»¹¹, и благодаря этому пробуждению лютня играет сама по себе. Давид же, который является ее отражением в нижних мирах, сказал: «В полночь вставал славословить Тебя»¹², все для того, чтобы пробудить для нее дух свьше и выполоть волчцы и тернии вокруг виноградника, ибо у Давида нет собственной жизни, а только та, что подарил ему Адам в сокровенной тайне, поэтому ему необходимо при помощи музыки побуждать и вызывать святой дух и жизненную силу из источника жизни, и потому главным его достоинством является умение играть и искусство пробуждать звуки, дух и речь, чтобы

⁸ Пс. 57:9

⁹ Вавилонский Талмуд, Брахот 5а

¹⁰ Пс. 83:2

¹¹ Песнь 2:6

¹² Пс. 119:62

призывать дух благоволения и искоренять дух зла. И потому он играл перед царем Саулом, так что отходил от него злой дух, который возмущал его¹³, ведь лютня Давида играла сама по себе благодаря побуждению, приходившему к нему с северной стороны, и созерцал возлюбленный свет очей ее, влекся и приходил к ней, говоря: «Дай мне услышать голос твой, потому что голос твой сладок»¹⁴, и двое сокровенных возлюбленных пребывают вместе, «ибо вот, сошлись цари»¹⁵ и воцарились в земле Эдома, «прошли»¹⁶, «и в радость их не вмешается чужой»¹⁷. Подобно этому Давид в нижних мирах «умеющий играть»¹⁸, ибо он умеет побуждать дух святой и искоренять дух зла, ибо он установил светоносную лампаду и повиновался Господу абсолютно, за что удостоился царства, он сам и потомки его навечно.

¹³ См. 1-Цар. (Самуила), гл. 16

¹⁴ Песнь 2:14

¹⁵ Пс. 48:5

¹⁶ Там же

¹⁷ Пр. 14:10

¹⁸ 1-Цар. (Самуила)16:18

אשכולות
מרכז מחקר ופיתוח לשימור המורשת
המזונית
ד"ר אהרון אשכול
www.eshkolot.ru

ארי
ארי
ארי